

РОЗДІЛ V

Теоретична і практична філософія

УДК 316.77

Моїсєєва Н. І.

(м. Харків)

ФІЛОСОФІЯ СПІЛКУВАННЯ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ПРАКТИКИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КАФЕДРИ ЮНЕСКО «ФІЛОСОФІЯ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ» ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ХНТУСГ ім. П. Василенка

В статті розглядаються актуальні положення філософії спілкування. Встановлюється зв'язок базових положень філософії спілкування з розвитком комунікаційної функції спілкування в умовах становлення комунікаційного простору сучасності. Визначається склад комунікативних практик кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін ХНТУСГ ім. П. Василенка.

Ключові слова: філософія спілкування, комунікація, комунікаційний простір, міжкультурна комунікація, ЮНЕСКО.

В статье рассматриваются актуальные положения философии общения. Устанавливается связь базовых положений философии общения с развитием коммуникационной функции общения в условиях становления коммуникационного пространства современности. Определяется состав коммуникативных практик кафедры ЮНЕСКО «Философия человеческого общения» и социально-гуманитарных дисциплин ХНТУСГ им. П. Василенко.

Ключевые слова: философия общения, коммуникация, коммуникационное пространство, межкультурная коммуникация, ЮНЕСКО.

The article covers the actual provisions of the philosophy of communication, and establishes the connection with the basic provisions of the philosophy of communication with the development of the communication functions of communication in the conditions of formation of communicative space of modernity. The structure of communication practices of the UNESCO department of P. Vasilenko KNUA is determined.

Keywords: philosophy of communication, communication, communication space, intercultural communication, UNESCO.

Актуальність. Головною тенденцією суспільного життя є становлення глобального соціокультурного простору. Технологічні можливості зумовлюють поширення комунікаційної діяльності в соціумі, де використання комунікаційних технологій вже стало звичним в побутовому, професійному та

суспільному житті людини. Якщо на побутовому рівні ми майже не відрізняємо спілкування від комунікації, при тому що, кожен з нас несвідомо використовує комунікаційні засоби задля досягнення своїх особистих цілей. Все суспільство втягнене до комунікаційних відносин, де розмиті межі між продуцентами та реципієнтами інформації. Учасниками комунікаційних процесів виступають навіть організаційні структури державного управління, а також міжнародні організації. Але, слід визнати, що фундаментальні узагальнення процесів, що відбуваються в суспільстві, найбільш широко розглядаються у філософії, яка швидко реагує на зміни станів суспільства [8]. Такі процеси стали об'єктами теоретичних узагальнень у філософських дисциплінах: соціальна філософія, філософія менеджменту, філософія спілкування; в теорії соціальних комунікацій; в соціології комунікацій. Свідченням цього були філософські узагальнення становлення інформаційного суспільства в середині ХХ ст. У наш час спостерігається так званий медіальний зсув у суспільному житті, який вплинув на формування нового філософського напрямку – медіа-філософія [8].

Відзначимо, що основною ознакою сучасного суспільства є існування вільного комунікаційного простору, який надає великі можливості для становлення зв'язків між суб'єктами діяльності різного рівня організації суспільства, які створюють національні та міжнародні об'єднання, виконують спільні виробничі проекти, здійснюють програми наукових досліджень та підготовку фахівців за міжнародними стандартами. В цих умовах спілкуванні між партнерами доповнюються комунікаційними зв'язками, що є більш цілеспрямованими, ціленасиченими, конкретними, ніж це визначається у відносинах спілкування. Це відповідає тенденціям глобалізації, що відбуваються в різних сферах життя: політиці, економіці, мистецтві, освіті та інших сферах. Але це потребує збереження гуманістичного сенсу спілкування як основи здійснення комунікаційних відносин.

На шляху пізнання соціокультурних процесів, що зумовлені широкомасштабними змінами в сфері соціальної взаємодії, зростання ролі соціальних комунікацій філософія спілкування лишається важливою ланкою в сучасній науці та має потужний науковий потенціал щодо реалізації свої теоретичних конструкцій в суспільній практиці.

Метою статті є з'ясування основних фундаментальних положень філософії спілкування як базових у процесі гуманізації комунікаційних практик в суспільстві.

Завданням є встановити основні актуальні напрями досліджень в філософії спілкування та з'ясувати практику використання основних положень

філософії спілкування в діяльності кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін ХНТУСГ ім. П. Василенка.

Основний зміст. Філософія завжди вивчала буття людини та створювала когнітивні моделі, що відбивали досягнення матеріально-духовного освоєння людиною навколишнього світу, а також пізнання себе самою людиною. Можна вважати філософію комунікаційним засобом накопичення досвіду людства та передачі його від покоління до покоління. Тобто, як вважає соціальний філософ С. А. Заветний, без спілкування немає філософії, а без філософії немає творчого спілкування [1].

Любов до мудрості, що зумовила формування філософії як «матері всіх наук» сама по собі формувалася на обміні думками, ідеями, відчуттями та концепціями. Спілкування як універсальна форма обміну інформацією завжди входила до поля наукових інтересів філософів. Традиційно, відносно джерел вивчення спілкування, науковці згадують Аристотеля, Сократа та Платона. З часом сформувалася основна змістовна проблематика філософії спілкування в загальному філософському знанні [8]. Історично, першими були психологічні аспекти спілкування, що увійшли до філософського аналізу, а саме це психологія народів (Г. Гегель), психологія мас (Г. Лебон), інстинкти соціальної поведінки (Макдугал), теорія механізмів психологічного захисту (З. Фрейд) [8]. Звернення до психологічних аспектів спілкування співпало зі становленням і розвитком індустріального суспільства і поширенням засобів спілкування, таких як друк, телеграф, телефон, радіо, а також формуванням суспільних комунікаційних підсистем – ЗМІ, бібліотеки, архіви, музеї, освітні структури.

Слід відзначити, що в межах філософії спілкування були сформульовані різні типи ситуацій людського спілкування у відповідності до його мети: мета спілкування знаходиться за межами взаємодії суб'єктів; мета спілкування полягає в залученні партнера до досвіду і цінностей ініціатора спілкування; мета спілкування полягає у залученні самого ініціатора до цінностей партнера [5]. Філософське осягнення суті глибоких трансформацій в сучасній культурі виходить із аналізу впливу нових комунікаційних технологій. До напрямів філософського аналізу спілкування можна віднести визначення самого поняття, що затвердилося на довгий час і розумілося як обмін між двома або більше людьми та полягає в обміні інформацією пізнавального або емоційно-оціночного характеру [3]. Окремими атрибутами філософських розвідок та досліджень були суб'єкти спілкування: індивід, група, маса. Моральні аспекти спілкування отримали значного розвитку в межах філософської етики та естетики. Відносно моралі в сфері спілкування існує

багато поглядів та теорій, але всі вони погоджуються у тому, що мораль з'являється тоді, коли рівень розвитку культури людини підіймається на новий рівень.

Вирішення проблем державотворення з використанням різних філософських доктрин (Платон, Аристотель, Гоббс, Локк, Монтеск'є, Фіхте, Г. Гегель, О. Конта та ін.) так чи інакше спиралися на комунікаційну культуру, що складалася в різні епохи. Культурфілософський напрям вивчення спілкування, а з часом і комунікації створили передмови для досягнення інтеграційної ролі спілкування та комунікації в умовах інформаційного суспільства. В самій філософії закладена основна форма спілкування – діалог [4, 7]. Карпенко І. В. прямо вказує на те, що визначення філософії як діалогічного способу смислотворення: по-перше, є особливістю самої філософії, де різні смисли, що породжені соціокультурною діяльністю людини, випробують себе; по-друге, цей індивідуалізований, плюралістичний, поліфонічний світ філософії з хаосу перетворюється на космос, тобто набуває впорядкованої структури і певної архітекtonіки саме завдяки гармонізуючим зусиллям діалогу [4]. Фундаментальним аспектом, який наблизив філософську проблематику спілкування до сучасних уявлень про комунікацію та суспільну взаємодію в цілому була філософія мови, що знайшла свою практичну реалізацію в риторичі, що має античні коріння, та у лінгвістиці.

Сучасний комунікаційний простір ставить актуальні завдання соціально-комунікаційної діяльності як суспільно-історичної практики. Розвиток інформаційного простору суспільства спочатку визначився як простір вільного обігу соціальної інформації, що накопичувалася вже в електронних інформаційних системах. Трансформація інформаційного простору у медіапростір склала умови зміни акцентів філософського осмислення спілкування на комунікаційний фактор, який і складає сьогодні новий вектор філософських досліджень [3]. Налагодження міжкультурної комунікації є актуальним завданням соціокультурного розвитку в умовах глобалізації суспільного життя. Міжкультурна комунікація супроводжувала процеси комунікаційного розвитку людства і є необхідною умовою становлення суспільства в розмаїтті матеріального та духовного засвоєння життєвого простору людства. Особливе значення міжкультурної комунікації розкривається в умовах формування інформаційного суспільства в середині ХХ століття. Фактором поширення проблем комунікації стали не лише інтеграційні процеси в сфері виробництва, економіки, політиці та у культурних сферах, до яких традиційно відносять мистецтво, туризм, літературу.

Особливими сферами міжкультурної комунікації стали наука та освіта. Багатоаспектний аналіз міжкультурної комунікації проведено Т. В. Колбіною [5]. Автор дослідила розвиток проблеми міжкультурної комунікації починаючи з 70-х років ХХ століття в сфері філософії, соціології, культурології, соціальної психології.

Сфера міжкультурної комунікації стосується сьогодні всіх аспектів існування суспільства і особистого життя людини зважаючи на його трансграничність. Звичайно, в цих процесах велика роль належить організації ЮНЕСКО, яка створила мережу кафедр ЮНЕСКО та партнерів «Культура світу через комунікацію». Головною діяльністю мережі є поширення ідей світової культури, затвердження засадничих принципів демократії, толерантності, взаєморозуміння і культурного розмаїття, сприяти здійсненню прав людини на національному, регіональному та міжнародному рівнях через втілення наукових досліджень та проектів, тренінгів, семінарів, освітніх програми тощо. Реалізація завдань міжкультурної комунікації знаходиться в прямій відповідності до діяльності кафедр «родини ЮНЕСКО», яких нараховується більше 630 та розташовані вони більш ніж 125 країнах усіх регіонів світу [9].

Кафедри ЮНЕСКО були створені з метою підтримки міжнародної академічно солідарності в науково-освітній сфері. Головними завданнями реалізації цієї політики були інтенсифікація обміну науковими досягненнями між університетами світу, поширення міжвузівського спілкування, впровадження інноваційних науково-освітніх технологій, реалізації програм гуманітаризації та гуманізації освіти. Центром координації дій кафедр ЮНЕСКО в Україні є Києво-Могилянська академія, яка також є ініціатором цього проекту після створення у 1999 році міжнародної кафедри ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність і взаємопорозуміння між народами» [9]. У співпраці кафедр ЮНЕСКО в Україні була створена міжуніверситетська мережа кафедр ЮНЕСКО «Культура миру через комунікацію». З самого початку вся діяльність кафедр ЮНЕСКО орієнтована на використання та розвиток комунікативних практик. Це дає можливість розповсюдження власних досягнень та досвіду.

В цьому контексті, враховуючи більш ніж десятирічний досвід роботи кафедри ЮНЕСКО в ХНТУСГ ім. П. Василенка, можна відзначити нові напрями практичної реалізації наукових доробок філософії спілкування в комунікативній практиці ВНЗ в цілому. Загальне значення філософської думки стосовно спілкування розкривається у навчально-виховній та науковій

діяльності, що здійснює кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін у Харківському національному технічному університеті сільського господарства ім. П. Василенка. Головний напрям діяльності кафедри зумовлений її становищем в структурі університету. Своє призначення кафедра реалізує через науково-освітню діяльність, яка передбачає організацію навчального процесу, розробку планів та програм курсів, читання лекцій, проведення семінарів.

За межами та в межах університету кафедра зосереджується на науковій розробці філософських засад вивчення спілкування та комунікації, а також практичному втіленні розробок в комунікаційну практику діяльності кафедри та університету в цілому. Результатом діяльності кафедри є підготовка навчально-методичних посібників та методичних матеріалів, що майже кожен рік доповнюються та переробляються. В перспективі вони можуть бути використані як основа формування нових навчальних дисциплін. До складу авторських курсів, що розробляються на кафедрі, входять філософія та теорія соціального управління, філософія конфліктного спілкування, філософія людини та проблема творчості, філософія та психологія ділового спілкування, філософія комунікації та ін. Комплексною дисципліною, що поєднує різні аспекти історії, типологічного розмаїтті спілкування та комунікації, психологічні та етичні проблеми спілкування, основи міжкультурної комунікації є дисципліна «Філософія людського спілкування». Лекційний матеріал вміщує і привносить до студентської аудиторії потенціал формування гуманістичного світогляду молоді, що охоплює духовні цінності цивілізаційного світу, пов'язує їх з професійною культурою. Визначною подією, яка має великий вплив на виховну роботу кафедри в межах і поза межами університету була розробка Концепції Великого Проекту «Григорій Сковорода-300» (2002 – 2022 рр.). Цей проект став важливою ланкою відтворення процесів формування національної історичної пам'яті України. До його розробки і втілення у різних напрямів діяльності університету були залучені студенти, викладачі різних ВНЗ Слобожанщини та регіонів України.

Одним з напрямів реалізації комунікаційної функції кафедри є науково-видавнича діяльність. Кафедра випускає науково-практичний журнал «Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація», а також видає міжнародну серію монографій «Філософія мови: в межах і поза межами». Крім того, кафедра здійснює переклад та видання серії робіт класиків філософії ХХ сторіччя (М. Фуко, К. Фарб-Васса, Ж. Дерріда).

Важливим напрямом роботи кафедри є налагодження кооперації з кафедрами ЮНЕСКО, зокрема проведення спільних конференцій та проектів, розробка дослідницьких програм. Прикладом толерантного, дружнього, професійного спілкування є реалізація проекту «Культура знання, транскulturність, права людини» спільно з університетом м. Бремен, Німеччина, а також проекту «Інтеркультурний діалог в сучасному світі» в партнерстві з Російсько-таджикским університетом м. Душанбе, Таджикистан. Докладніше про діяльність кафедри в цьому напрямі [6].

Презентаційні практики в комунікаційній діяльності кафедри включають відеоматеріали лекційних курсів, практичних занять, методичні матеріали. Використовуються візуальні комунікаційні практики, зокрема чотири акції медіа проекту «Образи людського спілкування». Презентації проведені в Україні, Литві та Німеччині. Слід назвати наукові комунікаційні практики, до яких належать: видавництво наукової продукції, що є результатом науково-освітньої діяльності ВНЗ; організація та проведення наукових конференцій, семінарів тощо. Це входить до сфери реалізації комунікативних практик, що розвиваються в сучасному освітньому просторі.

Таким чином, фундаментальні положення філософії спілкування як базового напрямку досліджень гуманістичного сенсу людських відносин, закладають основу розвитку комунікаційних зв'язків в умовах сучасного комунікаційного простору. Базові положення філософії спілкування впливають на реалізацію соціокультурних програм як на теренах України, так і на міжнародному рівні, пропагуючи любов до людини, становлення рівноправних стійких відносин при вирішенні загальних завдань освіти та науки. Вивчення комунікативних практик фахівцями кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін ХНТУСГ ім. П. Василенка доводить, що вони є ефективними засобами втілення ідей ЮНЕСКО та укріплення наукової комунікації між представниками різних країн, а також досягнення комунікаційної єдності відносно актуальних питань цивілізаційного розвитку людства. Подальші дослідження спілкування пов'язані з поглибленням вивчення основ людського спілкування та його особливостей в електронному просторі; аналізом різних форм його організації в різних комунікаційних середовищах; включення спілкування до структури соціальної взаємодії як її окремої складової.

Література

1. Заветный С. А. Без творческого общения нет философии, а без философии нет творческого общения / С. А. Заветный // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – №2. – С. 21.
2. Заветный С. А. Філософські аспекти спілкування та його психології: навчально-методичний посіб. / С. А. Заветный, О. С. Пономарьов, С. М. Пазинич. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2008. – 41 с.
3. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность): словарь – справочник / В. А. Ильганаева – Х.: КП: «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. Карпенко І. В. Філософування в просторі людського спілкування / І. В. Карпенко // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 78-83.
5. Колбіна Т. В. Формування міжкультурної комунікації майбутніх економістів: теоретико-методологічний аспект: монографія / Т. В. Колбіна. – Х.: ІНЖЕК, 2008. – 392 с.
6. Мазоренко Д. І. Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування», філософії і історії України: проблеми та перспективи міжвузівського співробітництва / Д. І. Мазоренко // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 36-40.
7. Основні вектори філософії спілкування: (вступна стаття редкол.) / В. Г. Кремень, С. О. Заветный, О. С. Пономарьов // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2010. – № 3. – С. 6–10.
8. Савчук В. В. Медиафилософия: формирование дисциплины // Медиафилософия. Основные проблемы и понятия / Под ред. В. В. Савчука. — СПб: Изд-во СПбФО, 2008. – 231 с.
9. Сватко Ю. І. Міжуніверситетська мережа кафедр ЮНЕСКО і партнерів «Культура мира через комунікацію» / Ю. І. Сватко // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 188-191.

УДК 1(075.8):174: 378: 82.085.43

Пономарьов О. С.

(м. Харків)

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ФЕНОМЕНУ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Показано місце педагогічного спілкування в системі засобів освіти. Проаналізовано основні філософські аспекти цього феномену. Обґрунтовано необхідність підвищення